

társadalmakéhoz hasonló) jóléti alapja, mely a szerzők által is olyannyira kívánatosnak tartott szocializálódást lenne hitatva beteljesíteni, megítélésem szerint igen fontos alkalmakat jelentenek azok a törekvések és közös együttlét-formák, melyek a tanulmány tárgyát képezik, s mint a szerzők is mondják: sajnos egyelőre még csak a tradicionális iskolai struktúrákon kívül.

A Tábor sablon nélkül megírása idején még nem voltak publikusak azok a tervezetek és elképzelések, melyeket azóta már részben a Phralipe című lap is közölt: az autonóm cigány értelmiség kinevelésének útját egy etnikai alapokon álló középiskola beindításában látják. Az út kétségkívül nehéz és fáradságos lesz, hasonlatos a háború utáni népi kollégiumok heroikus küzdelméhez, s ennek az útnak még csak a legeleje látszik. Liskó Ilona egyik tanulmánya (Lépcsőhátrányban, OKI, 1988.) nem hagy kétséget afelől, hogy még egy-egy speciális középiskola 90%-os egyetemi felvételi aránya sem jelent igazi garanciát egyes hátrányos helyzetű rétegek társadalmi méretű mobilitásához.

A kötet másik tanulmánya, Az együttlétés rejtett szabályai egy korábbi (1985-ös) vizsgálat eredményeit tükrözi, s egy (a szociológiai empiria értelmében) többnyire igen nehezen megközelíthető réteget választ kutatása tárgyául. Ez az ún. kereskedői cigány réteg, mint ahogy az elemzésben olvasható: "a magyarországi cigánysághoz képest majdnem minden téren felülprivilegizált és csak egy-két vonatkozásban alulprivilegizált az összlakossághoz képest." A vizsgált minta egy adott, szűk területre és meglehetősen kis létszámra vonatkozik (18 család, 32 stuktulált mélyinterjú), s jól érzékeltetik, hogy az iskola (1983/84-ről van szó, de a helyzet azóta sem változhatott túlságosan sokat) elsősorban a kereskedő cigány családok szemszögéből bukik meg, mivel képtelen olyan praktikus készségekre megtanítani e családok gyermekeit, amelyeket ők a napi gyakorlatban kitűnően sajátítanak el. A self made man karakter, vagyis az önerőből feltörekvő cigányság, adott esetben sikeres mobilitást jelentő saját kultúrája, összeütözik az "iskolaüzemmel", melynek eredményeképpen az iskolában rossz tanulmányi eredményeket produkáló gyerekek a "családüzemben" sikeresen és kitűnő eredménnyel sajátítják el a prosperáló foglalkozás gyakorlati ismereteit.

E kötet alapvető tanulsága tehát – s ezt nem lehet eléggé hangsúlyozottan kiemelni –, hogy egy igen széleskörű és gazdag, elsősorban nyugati szakirodalmi kitékintés tükrében, felhívja a figyelmet arra, amit a legfejlettebb nyugati államok (pl. Svédország) az egyetlen lehetséges és humánus megoldásnak, az igazi demokratikus útnak tartanak: meg kell adni minden közöttünk élő népnek az önálló felelemkedés lehetőségét, s nekünk is el kell sajátítanunk az együttlétés kölcsönösségi követelményeit.

Forray R. Katalin – Hegedűs T. András: Két tanulmány a cigány gyerekekről. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991. Közoktatási kutatások sorozat.)

FUTAKI JÓZSEF

Médiafogyasztók Klubja

A gyermekkönyvek

(Kérdések a gyerekekhez) Talán nem teszünk föl a gyerekeknek elég gyakran könyvekkel, olvasással – valójában gondolkodásukkal, vágyaikkal, szokásaikkal -kapcsolatos kérdéseket. Valószínűleg ezért is ér bennünket, felnőtteket (szülőket, pedagógusokat, olykor még kiadói szakembereket is) olyan sok keserves csalódás. Ugyanis: nem olvasnak a gyerekek, vagy nem azt olvassák, amit mi jónak tartunk – ezek a leggyakrabban hangoztatott panaszaink.

Nem lesz tanulság nélkül való, ha választ kérünk a gyerekektől az alább következő néhány kérdésre. Sok esetben előfeltételezésen alapuló véleményünket módosíthatjuk a válaszok segítségével, és bizonyára ötleteket kapunk a gyerekek olvasási szokásainak eredményesebb befolyásolására is.

HOGY ÁLLOK AZ OLVASÁSSAL?

1. Mit szeretnék olvasni?

2. Mit kell olvasnom?

3. Mit szabad olvasnom?

4. Mit nem szeretnék olvasni?

TANKÖNYV, IFJÚSÁGI REGÉNY, ÁLLATREGÉNY, MESEKÖNYV, KALANDREGÉNY, KRIMI, SZEXKÖNYV, KÍSÉRTETHISTÓRIA, LÁNYKÖNYV, FIÚKÖNYV, SZERELMES REGÉNY, NÉPSZERŰ TUDOMÁNYOS KÖNYV, KÉPREGÉNY.

– Írd be a különböző könyvfajtákat a válaszdodnak megfelelő helyre! Egy kérdésre többféle könyvet is írhatasz. Ugyanazt a könyvfajtát több helyre is beírhatod.

– Ha olyasvalamit szeretsz olvasni, ami itt nincs említve, írd be azt! Ugyanígy, ha nem szeretnéd, kell vagy nem szabad.

– Beszélj meg véleményedet osztálytársaiddal, barátaiddal, testvéreiddel, szüleiddel!

MILYEN TÖRTÉNETEKET SZERETEK?

(Rajzolj keresztet a körökbe! Egy kérdésre többféle választ is adhatsz.)

1. Mikor játszódjék a történet?

- A jövőben
 A jelenben
 A múltban
 Mindegy

2. Hol játszódjék a történet?

- Egy képzeletbeli országban
 Magyarországon
 Európában
 Európán kívül
 Mindegy

3. Ki legyen a főszereplő?

- Felnőttek
 Gyerekek és fiatalok
 Állatok
 Nem létező élőlények
 Mindegy

4. Mi legyen a történetben?

- Kaland
 Felnőttek vagy gyerekek problémái
 Egy hétköznapi eset
 Mese
 Képtelen és vicces dolgok
 Mindegy

(Kérjük, hogy amennyiben Kollégák megcsináltatják osztályukkal ezt a kis tesztlapot, küldjék el az eredményt az ISKOLAKULTÚRA Szerkesztőségébe, esetleg egyetlen mondatba foglalva. "Az osztályban a legtöbb gyerek azokat a történeteket szereti, amelyek idejüket tekintve ..., területet tekintve ... játszódznak, amelyekben a főszerepet ... játsszák, és ... szólnak.")

(Szerzőkről – nagy általánosságban) A gyermekkönyvszerző felnőtt ember, aki gyermekek számára ír könyvet. Felnőtt, aki gyakran nem is emlékszik igazán gyermekkorára. Néhányuknak nincs is semmi kapcsolatuk gyermekekkel. Nem ismerik a gyermekek igényeit. Írnak valamit, amiről azt gondolják, hogy a gyerekek majd szívesen olvassák. Így van aztán, hogy olyan sok gyermekkönyvben szerepel a Meseerdő, a Tündér, a Boszorkány, a beszélő Béka vagy Krokodil. Azért történik mindez, mert a felnőtt már nem emlékszik rá, milyen az: gyerekek lenni. Legfőképpen: mai gyerekeknek, amit nyilvánvalóan nem is tudhat. Ezért van az is, hogy olyan dolgok, amelyek a gyereket foglalkoztatják, esetleg zavarják, dolgok, amelyekkel nem tud megbirkózni, alig-alig kapnak hangot a gyermekkönyvekben.

De a szerzők azt is tudják, hogy a könyveknek nem elsősorban a gyerekek tetszésére kell apellálniuk. A gyerekek zsebpénzükből meg sem tudnák venni a szép kiállítású, drága könyveket; ajándékba kapják őket, vagy esetleg kölcsönzik a könyvtárból. A gyermekkönyveket felnőttek vásárolják, a saját emlékeiknek, nosztalgiáiknak, a saját ideáljaiknak és ízlésüknek megfelelően. Ezért aztán a gyermekkönyvek gyakran olyanok, amilyenek a felnőttek kívánják őket, azaz "jók" a felnőttek gondolkodása és igénye szerint. De azt, hogy a gyerekeknek mire lenne e műfajban

szükségük,, azt nagyon kevés szer és kevesen kérdik.

Még egy oka van annak, hogy kevés az igazán jó gyerekkönyv. (Legalább olyan kevés, mint a jó "felnőtt" könyv.) Egy gyerekkönyv-szerző ugyanis jóval kevesebbet kap kéziratáért, mint egy olyan valaki, aki felnőttek számára ír. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy ha meg akar élni, a szó szoros értelmében többet kell(ene) írnia. De hát ki tud havonta egy jó gyerekkönyvet megírni? A jó mesterember. Könyve érdekes, formás, eladható. Nemkülönbönben a rossz mesteremberé. Az olvasó, aki ismeri a gyerekkönyvek kliséit, nem tiltakozik, megnyugszik ebben. Talán már hiányolná is a közhelyeket, ha egyszerűen mind eltűnnének a nyomdai termékeknek abból a csoportjából, amelyet közmegegyezéssel gyermekirodalomnak nevezünk.

És van természetesen a tehetség, amely ebben a műfajban – ha létezik egyáltalán ilyen külön műfaj – éppoly elbűvölő és magával ragadó, mint a művészet bármely más megjelenési formája. És éppoly ritka is.

(Részlet egy magnófelvételtől)

- A történet azért tetszik, mert valóságos. Többet kellene a szülőkről írni.
- Itt végre látni lehet, hogy élnek más gyerekek...
- Nekem az tetszik,, hogy a gyerekek, a szülők is tanulhatnak belőle.
- Nagyon jó könyv, mert megfelel a valóságnak és vidám.
- ... mert vidám, és gyerekekről szól.
- ... mert a történet egészen más, mint amelyet általában írnak.
- ... mert érdekes.
- ... mert ez a történet más, mint a mese.
- Valahogy benne van a valóság.
- Én azért olvasnám el a könyvet, mert tudni szeretném, hogy élnek más gyerekek. Ezt nagyon érdekesnek találom, és nagyon sajnálom őket.
- Jónak tartom, mert a történet izgalmas.
- ... mert meg lehet belőle tudni, hogyan élnek a szociálisan rossz helyzetben lévő családok.
- Mert végre más emberek helyzetéről is hallok valamit.
- Mert erről a történetről sokat lehet beszélgetni. Igazi történet. Az életről és más gyerekekről szól. Nagyon érdekes.
- Nem igazi könyv, amiből folyton tanulni kell.
- Mert vidám és tanulságos.

(Kérdések a gyerekekhez – inkább gondolkodásra, mint válaszadásra)

1. Gondolkoztál-e már azon, hogy sok könyvben, amelyet teljesen normális problémákkal küzdő, teljesen normális gyerekek számára írtak, éppen ezek a problémák és ezek a gyerekek nem szerepelnek?

Milyen érv szólhat emellett?

Milyen érv szólhat ellene?

2. Gondolkoztál-e már azon, miért van külön gyerekkönyv, ifjúsági könyv, a felnőttek számára pedig egyszerűen csak: könyv?

Milyen érv szólhat a megkülönböztetés mellett?

Ellene?

3. Gondolkoztál-e már azon, miért vannak "lánykönyvek" és "fiúkönyvek"?

Mi szól emellett?

Szól-e valami ellene?

4. Gondolkoztál-e már azon, miért játszódik olyan sok történet szigeten?

Melyek a lehetséges okok?

5. Hallottad-e már, hogy a gyerekkönyv-szerzők sokkal kevesebbet keresnek, mint a felnőtt-könyvek szerzői?

Milyen következményei vannak e ténynek az íróra, a könyvre és Rád nézve?

6. Gondolkoztál-e már azon, miért szerepelnek a gyerekkönyvekben olyan szép számmal lovagok, királykisasszonyok, királyfiak, babák, törpék, boszorkányok, kísértetek, krokodilok, rablók, rendőrök, medvék, madarak, öregemberek, öregasszonyok?

7. Mit gondolsz, a nagyalakú, képes, színes gyerekkönyvek mellett miért jelennek meg gyerekek számára zsebkönyvek is?

(Hílet)

ÜTÉS... SAJNOS...
KELLENE EGY KIABASZT
GYEREK-
KÖNYVET
IRNI!

Sikerkormányra van
szükség! Nézzük,
mi népszerű ma-
napra.

VILÁGOS!
Leányok benne
ALLATON...

...na és persze
GYEREKEK...

... izgalmas
HALÁNDONAT
kell átadniuk...

... a legjobb, ha
egy IDEGEN
ORSZÁGBAN!

Igy van! Egy fer-
dezemű gazdák
az ellenség...

...és az egész a
MÚLTBAN
járt szobák...

ezt szeretni a
felnevelés! És
meg egy boldog
CÍMET.

... és
HAPPY ANDERSON!
IA kiadom kedvéért

Na ugye? Vell, haqy
az embernek ere-
deti ötletei kágye-
nek!

Egy... kezd...
hdromra EKEZ-
DEM!

(*Kiadókról – nagy általánosságban*) A gyerekkönyv-kiadó nincs könnyű helyzetben. Ahhoz, hogy a gyerekek a zsebpénzükből ne csak comicokat, hanem könyveket is tudjanak vásárolni, a könyveknek olcsóbbnak kellene lenniük. (A tendencia nem éppen ez manapság!) Hogyan lehetne a könyvet olcsóbbá tenni? Lehet takarékoskodni a szerzőn, de ez az összkiadáshoz képest alig jelent valamit, s a szerző egyébként is olcsó portéka. A grafika, a fénykép, a jó papír, a színes nyomás – tehát minden, ami a könyv vonzó és érdekes tartalmának vonzó és érdekes formát ad, igen, mindez méregdrága. Ezen lehet(ne) tehát jelentős megtakarítást elérni.

A könyvkiadó gazdálkodó szervezet. Azért foglalkozik könyvkiadással, hogy megkeresse a betévő falatot, esetleg kalácsot. Mindenképp nyilvánvaló, hogy a haszonról nem mondhat le; a gyerekkönyvek kiadását éppúgy a kereslet-kínálat törvényei szabályozzák, mint bármely más árucikkét, akár egyértelműen ezzel a gyerekek irodalmi neveléséért, ízléséért magukat felelősnek érző felnőttek, akár nem. Kézenfekvő, hogy ha a kiadó jól megfizeti a szerzőt, ha a könyv szép kiállítású, akkor drága is lesz. Éppoly drága, vagy még drágább, mint a felnőttek számára készülő könyvek. Ha pedig igénytelenebb a kivitele, a megjelenő könyv – legalábbis külső – vonzerejéből, tehát egyben piacképességéből sokat veszít. Persze létezik olyan eset is, hogy egy voltaképpen drága könyvet viszonylag olcsón kap meg a vevő. Ehhez azonban olyan óriási példányszám szükséges, amelyet csak kivételes esetekben lehet elérni.

Így fest tehát a dolog nagy általánosságban. A leckét azonban csak most kezdjük tanulni, mert az elmúlt évtizedekben másfajta szemlélethez, megoldásokhoz, struktúrákhoz szoktunk.

(*Aggodalmas sorok a csodálatos "Móráért"*) Kezdetben volt az Állami Dotáció (a továbbiakban Á.D.). Lehet beszélni róla ironikusan, elítélően, irigykedve, fölháborodva, kinek-kinek vérmérséklete és pártállása szerint. És lehet róla beszélni elismeréssel is – miért ne? A csodálatos "Móra" igazán megszolgált, hogy a gyerekek, szülők, pedagógusok és állampolgárok azt gondolhassák: az évtizedeken át az államháztartásból a gyerekkönyvek kiadására fordított támogatás jó helyre került. Korosztályok nőttek fel ezeken a remek és szép könyveken; sok gyerekek volt saját könyvgyűjteménye, mert a könyvek olcsók voltak az Á.D. jóvoltából. Sok felnőtt vette meg a saját maga számára a "Móra" ismeretterjesztő könyveit, mert témájuk érdekes és változatos, nyelvezetük közérthető, terjedelmük átfogható, kivitelük szép volt. Igen, a felnőttek gyakran torkoskodtak orvul a gyermekek számára készült szellemi táplálékból, jogtalanul s eléggé el nem felelhetően részesülvén így a gyermekek számára adagolt Á.D.-ből. De hát rossz helyre került ez a juttatás? Dehogy! Így is a legjobb helyre került: szülőkhöz, pedagógusokhoz. S végül is, honnan volt az a pénz? Mindannyiunk munkájából; mi dobtuk össze sok minden mással egyetemben, mi Felnőtt Keresőképes Lakosság a gyerekkönyv-kiadást támogató Á.D.-t. Egyáltalán nincs kizárva, hogy egy állampolgári szavazás alkalmával – ha lenne ilyen –, újra megítél-nénk azt a pénzt a gyerekkönyv-kiadás számára.

A "Mórában" is azért dolgoznak az emberek, mint mindenütt máshol: hogy megkeressék a kenyérüket. Persze, ebből a célból autóbust is vezethetnének a munkatársak, vagy virágkertes-zetet nyithatnának. Nem teszük, mert a gyerekkönyv-kiadáshoz értenek, és azt szeretik. Feltehetően életük további részében is ezzel szeretnének foglalkozni.

A *Kiadónak* – a maga területén – egyedülállóan képzett és tapasztalt, *speciális tudású szakembergárdája* van. Ne tűnjék föl fellezgősnek: tény és igazság, hogy *ez a tudás, ez a hivatali és személyes kapcsolatrendszer nemzeti vagyoni, amely munkás évtizedek során halmozódott fel.* Csinján kell tehát vele bánni!

Miért? Talán veszély fenyegeti a "Mórát"? Fenyegetheti, csakúgy, mint nem egy kulturális intézményt, amelyet már elért a végzete.

Kétségtelen, hogy kis rezszel, kis apparátussal olcsóbban lehet dolgozni, mint naggyal. De mielőtt a maiság álorldájában, divatszólamokat hangoztatva szétzúznánk a gyerekkönyv-kiadás hazai fellegvárát, néhány dolgot nagyon is tanácsos megfontolni.

– Vajon van-e jelenleg – vagy lesz-e belátható időn belül – olyan fizetőképés kereslet ebben az országban, amely el tudna tartani tíz-húsz, gyerekkönyvet forgalmazó kiskiadót? Honnan veszik ezek a tőkét a kizírat előállításához? Még inkább a megfelelő példányszám kinyomtatásához? Nemkülönbön a terjesztéshez? Vagy csak annyit történik majd, hogy "a jobbik ügyis talpon marad" e pillanatban hazug jelszavával sorsukra hagyjuk a kft-kbe, gmk-kba, bt-kbe számított szakembereket?

– Helyes-e a könyvcsináláshoz remekül értő, de a gazdasági, piaci ügyekben csak érintőlegesen tájékozott szerkesztőket, grafikusokat, műszakiakat arra kényszeríteni, hogy szellemi erejüket legjavát tőlük idegen tevékenységre, nem ritkán szélmalomharca pazarolják? Miközben saját társadalmi funkciójuknak nincs aki és ahol megfeleljen? Nem pazarlás-e szakembereket másra használni, mint amihez igazán értenek?

– Megmenthető-e az a szakmailag, politikailag fontos és pótolhatatlan kapcsolatrendszer – hazai és nemzetközi –, amely a "Móra" jelenlegi struktúrájához kötődik, ha ez a struktúra nem létezik többé?

Kérdőjelek, kérdőjelek. Az idő minden kérdésünkre választ fog adni, de nem mindegy, milyen. Egy dotált, anyagilag független kiadónak valószínűleg nagyobb esélye van bizonyos értékek következetes képviselésére, mint a gazdaságilag függőnek, amely nemcsak kiszolgálja, hanem – kényszerűen – érvekkel még segíteni is fogja a tömegizlés parancsszavainak érvényesülését. Mert tudni kell, hogy a tömegizlést nagymértékben művi úton állítják elő. Olcsó, bódító narkotikumra szoktadják rá az embereket, végül pedig azt mondják: ezt kell adnunk, hiszen ezt kívánja a közönség. Hogyan tudna kitörni ebből az ördögi körből az egy gyerekkönyv-kiadó? Nem tud kitörni, mert tönkremegy, hanem beáll a körtáncba, és fújja a dalt a közönség igényeinek szolgálatáról. Nagyobb veszély ez, mint az anyagi biztonságból fakadó esetleges kényelmesség!

BODA EDIT

Könyvismertetés

Az emberiség a civilizáció kezdete óta játszik. A játék és a játékszerek fejlődése mindig az adott kultúra gazdagodását is szolgálta. A játékra való készség pedig ösztönzőerő, amely segíti az én-fejlődést, az önkontroll kialakulását, az agresszió és a szexuális impulzusok feloldását.

Napjainkra a technikai fejlődés hozta bizonyos eredmények hatottak a játékkínálatra is. Az elektromos játékok, computerjátékok egyre erősebb konkurenciát jelentenek a hagyományos játékok számára. Egyesek szerint sok gyermek és ifjú számára szinte egy "képi menedékvilágot" jelent. Mások azt mondják, hogy ezek a játékok a gyermeki érdeklődést a háború és az erőszak irányába tolják. De – mondják – fokozza a computerjáték a szociális elszigeteltséget is, csökkent a mozgásigényt, elveszi a gyermek realitásérzékét, mechanizálja a gondolkodást.

Ez a sok negatív hatás természetesen félelmet ébreszt a szülőknél és a pedagógusokban. Egyes kutatók azonban azt a kérdést is fölteszik: vajon igaz-e, hogy az elektronikus játékok csak kárára vannak a gyerekeknek.

A német szakkönyv 23 pedagógiai pszichológiai, szociológiai szakemberei véleményét gyűjti össze a fenti témákról.

Tekintettek arra, hogy a videós- és computerjátékok hazánkban is terjedőben vannak, a hazai pedagógiai és pszichológiai szakirodalom pedig hiányzik e kérdéskörben, valóban izgalmas lapozgatni a kötetet.

A könyv mondanivalója, öt fejezete, három alapgondolat köré rendezhető:

- a játékszerek történeti fejlődése,
- az új játékszerek hatásának empirikus vizsgálata,
- pedagógiai tanulságok.

Nagyon érdekes és informatív a játékszerek változásának kultúrtörténeti összefüggésbe ágyazott bemutatása (17-89. o.). A könyv elmondja, hogy az emberiség játéktapasztalata évszázadokon alig változott (pl. a középkorban a harci játékok a nemesek gyermekei számára); később azonban a mechanika fejlődésével tömegmértékben is felgyorsult a változás. Igaz, hogy a különböző kultúrák egyedi darabként horábban is alkottak különböző mechanikai játékokat. Az alexandriai Heron egy "automatát" szerkesztett, a nyílvővő Herkulest, amely a hiraulika és mechanika alapján működött. A XVIII. század a gépberekek előállításának nagy időszaka. 1738-ban a francia Vaucanson szerkesztett egy furujúzó gyermeket, repertoárjában 12 melódiával; a svájci Droz író- és zenélő babát konstruált. A természettudományok fejlődésével, a XVIII. század végétől az optikai játékoké, a XIX. század második felében a fizikai modelleké (gőzgépjáték) volt a főszerep, a XX. században pedig a mindennepok technikája állt testet a játékszerekben.

A játékszergyártás XVIII-XIX. századi fellendülése e tárgykör pedagógiai és pszichológiai problémáira is ráébresztette a szakembereket. Tudatosan megfogalmazták, hogy a gyermek megfelelő fejlődéséhez megfelelő játékszert kell biztosítani. Később a reformpedagógia szellemiségéből kinőtt a játékpédagógia, amely a gyermeket alkotónak, művésznek tekintette a játék tevékenységben. A játékszerek pedagógiailag is átgondolt megválasztásánál pedig az egyszerűség és természetesség elvét kívánta érvényesíteni. Ez a teória a gyermeki fantázia fejlődésének elősegítését várta a játékszerektől, s egyidejűleg elkezdte erőteljese harcát a "lélektelen" gyári játékok ellen. (Ez a harc mellesleg napjainkig tart.)